

УДК 024.2:347.7

Валентина Семеско,

в. о. молодшого наукового співробітника НБУВ

Платні послуги бібліотек: правовий аспект та зарубіжний досвід

Висвітлено досвід та правові аспекти надання платних послуг провідними зарубіжними і вітчизняними книгозбірнями. Проаналізовано можливість впровадження у національній бібліотечній справі напрацювань Бібліотеки Конгресу США, Бібліотеки та архіву Канади, Національної бібліотеки Білорусі, російських установ.

Ключові слова: платні послуги бібліотек, вітчизняні книгозбірні, правовий аналіз платних послуг, Бібліотека та архів Канади, російські бібліотеки, Бібліотека Конгресу США, Національна бібліотека Білорусі.

В умовах ринкових відносин і недостатнього державного фінансування надання платних послуг є актуальним для діяльності бібліотек. Цю проблематику досліджували Т. Добко, Н. Розколупа, М. Войцеховська, Л. Комаринська [1; 3; 4; 13].

Метою публікації є правовий аналіз надання платних послуг національними бібліотеками та вивчення досвіду зарубіжних книгозбірень у цій сфері.

Вітчизняне законодавство регламентує галузь платних послуг, зокрема у ст. 20 ЗУ "Про бібліотеки і бібліотечну справу" зазначено, що додаткове фінансування цих установ може здійснюватися коштом фізичних та юридичних осіб, у тому числі іноземних, за рахунок активів, одержаних установами від господарської діяльності, надання платних послуг, пожертв та інших джерел, не заборонених законодавством. Розмір цих коштів не підлягає обмеженню, вони не можуть бути вилучені на кінець бюджетного року, не враховуються при визначенні обсягів фінансування на наступний рік і мають використовуватися винятково для здійснення статутної діяльності (придбання літератури, технічних засобів).

У статті 29 ЗУ "Про бібліотеки і бібліотечну справу" зазначено, що установи, які безкоштовно надають основні послуги в порядку, передбаченому законом, звільняються від оподаткування доходів, отриманих від надання платних послуг.

Нормативним документом, що регулює діяльність таких закладів, є "Бюджетний кодекс України". Відповідно до ст. 2, бюджетні установи — це органи державної влади чи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними в установленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідного державного чи місцевого бюджетів. Ці організації неприбуткові, проте можуть надавати різноманітні платні послуги.

Організаційно-правову форму платних послуг бібліотек визначає спільний наказ Міністерства культури і мистецтв України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України від 21.12.1999 року № 732/306/152 "Порядок надання платних послуг закладами культури і мистецтв", згідно з якими розмір оплати за певний вид послуг визначається на підставі їх ціни (тарифу). Розрахунок витрат передбачає оплату праці; нарахування на заробітну плату (державне пенсійне та соціальне страхування); кошти на технічне забезпечення, послуги зв'язку, господарські та канцелярські потреби, службові відрядження; винагороду автору та власнику об'єкта інтелектуальної власності.

Гроші, отримані бібліотеками із додаткових джерел фінансування, зараховуються на їх спеціальні реєстраційні рахунки органів Державного казначейства України та використовуються в порядку, визначеному чинним законодавством. Керівник установи зобов'язаний:

- витратити кошти відповідно до цільового призначення та в межах сум затвердженого кошторису;
- отримані активи своєчасно зараховувати на поточний бюджетний (реєстраційний) рахунок;
- вести бухгалтерський облік доходів і видатків отриманих коштів, усі операції з ними проводити лише через поточний рахунок в установі уповноваженого банку.

У разі невиконання або неякісного виконання послуги внесені гроші підлягають обов'язковому поверненню фізичній (юридичній) особі.

Види платних послуг визначені у Постанові КМУ від 12 грудня 2011 року № 1271 "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності". Відповідно, національні книгозбірні надають такі додаткові послуги: формування бібліографічних списків для курсових, дипломних та наукових робіт; каталогів для особистих бібліотек і бібліотек підприємств, установ та організацій; підготовка фактографічних, аналітичних, бібліографічних та інших довідок для фізичних та юридичних осіб; користування міжбібліотечним абонементом (пересилання та електронна доставка документів); оформлення електронних реєстраційних документів користувачів; фотокопіювання, репродукування, ксерокопіювання, мікрофільмування, мікрокопіювання з книжок, брошур, газет, журналів із фондів закладів; проведення наукової експертизи, у тому числі виїзної, культурних цінностей, які перебувають у приватній власності і таких, що в установленому порядку ввозяться або вивозяться через державний кордон.

Проте нині вітчизняні книгозбирища не підтримують певні види платних послуг, передбачені постановою (їх, приміром, активно надають Бібліотека та архів Канади, Національна бібліотека Білорусі), а саме:

1. Створення платних навчальних студій, курсів.
2. Послуги з організації та/або проведення культурно-масових заходів, міжнародних симпозіумів, науково-практичних конференцій, семінарів, майстер-класів.
3. Продаж у неспеціалізованих магазинах (кіосках, лотках) видань про фонди і діяльність бібліотек, музеїв, картинних галерей, заповідників та інших закладів культури і мистецтва, репродукцій, наборів листівок, афіш, плакатів

(у тому числі із зображенням творів мистецтва, пам'яток літератури), а також сувенірів, значків, виробів народних промислів, декоративно-ужиткового мистецтва.

Бібліотека зі статусом наукової має право надавати платні послуги відповідно до "Переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1180:

1. Прийом кандидатських іспитів; видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій; стенографування під час захисту дисертацій; організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук та його проведення для осіб, які навчалися відповідно до угод, укладених із фізичними або юридичними суб'єктами.

2. Наукова та науково-технічна експертиза відповідно до угод, укладених із фізичними та юридичними особами в установленому законодавством порядку.

3. Надання консультацій із питань наукових досліджень, їх організації та інформаційного обслуговування.

4. Підготовка на основі результатів аналізу, оцінки та узагальнення бібліографічних, реферативних і аналітичних оглядів, аналітичних і фактографічних матеріалів добірок, каталогів, буклетів, інформаційної та рекламної продукції для провадження наукової та науково-технічної діяльності.

5. Обслуговування екскурсійних груп і окремих відвідувачів на територіях та в приміщеннях установи.

6. Видання, розповсюдження та реалізація наукових, науково-технічних, науково-інформаційних, науково-практичних, науково-популярних видань, тиражування матеріалів бібліотек на носіях інформації, надання поліграфічних послуг.

7. Розроблення програмних продуктів, їх впровадження та супровід.

8. Реалізація проектів щодо технічного захисту інформації, роботи з комп'ютерною технікою та методик статистичної обробки інформації.

9. Організація навчання іноземних мов, перекладацькі послуги.

10. Надання юридичних послуг фізичним та юридичним особам.

Спираючись на перелік, зауважимо, що вітчизняні бібліотеки не розвивають певні види платних послуг, а саме: видання, розповсюдження та реалізація наукових, науково-технічних, науково-інформаційних, науково-практичних, науково-популярних видань; тиражування матеріалів бібліотек на носіях інформації; надання поліграфічних послуг; розроблення програмних продуктів і засобів, їх впровадження та супровід; реалізація проектів щодо технічного захисту інформації, роботи з комп'ютерною технікою та методик статистичної обробки інформації; організація навчання іноземних мов, перекладацькі та юридичні послуги.

Зарубіжні книгозбірні, на відміну від національних, активно заробляють за допомогою додаткових джерел фінансування. Зокрема, Бібліотека та архів Канади (БАК) четверту частину річного бюджету формує через:

— укладання угод з авторами і видавництвами щодо розміщення їх творів на сайті установи. Наприклад, відповідно до угоди з канадським онлайн-книжковим магазином "Indigo" БАК отримує 5% від реалізації книги через бібліотечний каталог.

Платні фонди завантажуються на локальний сервер, користуватися яким може лише авторизований клієнт. Він обирає потрібний матеріал, оплачує послугу за допомогою кредитної картки й отримує доступ до повних текстів;

— укладання угод зі студіями, що розробляють комп'ютерні ігри (Ubisoft Montreal, Electronic Arts Canada, Eidos Montreal). Абонент БАК оплачує оренду ігри чи відео, а установа за посередництвом отримує відповідну плату.

Бібліотека Конгресу США (БКС) на власному сайті надає платні юридичні консультації з національного та міжнародного права будь-якої країни світу, які проводять адвокати із держав юрисдикції книгозбірні. Заклад також співпрацює із комерційними структурами, залучаючи їхні кошти [14].

Суттєву допомогу надає Рада ім. Джеймса Медісона — консультативний орган із представників приватного сектору, що діє при БКС. Він створений у 1990 р. для сприяння проведенню виставок, оприлюдненню публікацій, показу кінофільмів, які інформують про фонди.

Національна бібліотека Білорусі також пропонує широкий спектр платних послуг, а саме:

- електронне надсилання документів;
- цифровий, широкоформатний, різнографічний друк різноманітної продукції;
- післядрукова підготовка: палітурні роботи, ламінування;
- розміщення реклами на власному інтернет-порталі;
- виготовлення сувенірної продукції;
- пропозиції з оренди приміщень:

а) "круглий зал" — для організації міжнародних переговорів, ділових зустрічей, конференцій, симпозіумів і форумів економічної, політичної і правової тематики;

б) конференц-зал — для проведення презентацій, конференцій, семінарів, театральних постановок, концертів, кіно- та відеопоказів;

в) зал освітніх технологій — для проведення офіційних зустрічей, прес-конференцій, науково-теоретичних і практичних семінарів, конференцій, круглих столів, симпозіумів різної тематики;

г) галерея "Лабіринт" — для організації художніх проектів, виставок, творчих зустрічей, семінарів.

Провідні російські бібліотеки надають послуги із презентації книг, журналів, влаштовують зустрічі з авторами. Швидкими темпами відбувається перехід на індивідуальне електронне обслуговування — технічне кодування тематичних потреб користувачів (наприклад, індексами ББК) і налагодження автоматичного розсилання електронного поштою інформації щодо нових надходжень. Широко розвивається надання інтернет-послуг, створення презентацій у програмі Power Point, виконання складних інформаційних і довідково-бібліографічних запитів, обслуговування в режимі віддаленого доступу.

Наприклад, кожний рік Департамент культури Тюменської області планує додатковий прибуток від фінансової діяльності бібліотек, яка передбачає: платні сервісні послуги; реалізацію літератури; надання площі під розміщення реклами та приміщень для проведення різноманітних заходів; видавничо-поліграфічне обслуговування; надходження від спонсорів.

В. Іконніков, завідувач відділу Централізованої бібліотечної системи "Солнцево" (Російська Федерація), вважає, що книгозбірням потрібно розвивати надання платних послуг на основі ІТ-технологій — одного із найперспективніших видів діяльності. Приміром, спеціалісти бібліотек можуть розробляти веб-сайти для фізичних і юридичних осіб, проводити промоцію та оптимізацію цих ресурсів тощо [9].

Висновки. Провідним бібліотекам України доцільно використати досвід із надання платних послуг Бібліотеки Конгресу США, Бібліотеки та архіву Канади, Національної бібліотеки Білорусі, російських закладів. Доцільно впроваджувати та розвивати такі види діяльності: видання, розповсюдження та реалізація наукових, науково-технічних, науково-інформаційних, науково-практичних, науково-популярних видань; тиражування матеріалів книгозбірень на носіях інформації; надання поліграфічних послуг; розроблення програмних продуктів і засобів, їх впровадження та супровід; реалізація проектів з технічного захисту інформації, роботи з комп'ютерною технікою та методик статистичної обробки інформації; організація навчання іно-

земних мов, перекладацькі послуги; надання юридичних послуг фізичним та юридичним особам; створення платних навчальних студій, курсів; послуги з організації та/або проведення культурно-масових заходів, міжнародних симпозиумів, науково-практичних конференцій, семінарів, майстер-класів; продаж у неспеціалізованих магазинах (кіосках, лотках) видань про фонди і діяльність бібліотек, музеїв, картинних галерей, заповідників та інших закладів культури і мистецтва, репродукцій, наборів листівок, афіш, плакатів (у тому числі із зображенням творів мистецтва, пам'яток літератури), а також сувенірів, значків, виробів народних промислів, декоративно-ужиткового мистецтва.

Для залучення додаткових коштів варто ініціювати законопроект про пільги для спонсорів, які надають матеріальну допомогу книгозбірням, на зразок закону про меценатство, асоціації і фонди, що діє у Франції. Відповідно до нього спонсор бібліотеки отримує винагороду від скорочення корпоративного податку на прибуток, що становить 60% суми пожертви в межах 0,5% обороту упродовж п'яти фінансових років.

Список використаної літератури

1. Добко Т. В. Платні послуги в системі бібліографічного обслуговування: теорія і практика / Т. В. Добко, М. А. Чиж // Наукові праці бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2002. — Вип. 8. — С. 115—125.
2. Добко Т. В. Платні довідково-бібліографічні послуги бібліотек: теорія і сучасність // Бібліотечний вісник. — 2013. — № 1. — С. 19—28.
3. Войцеховська М. Buzz-маркетинг як інструмент популяризації сучасних бібліотечних послуг: досвід польських бібліотек / М. Войцеховська // Бібліотечний вісник. — 2012. — № 1. — С. 21—27.
4. Комаринська Л. Фандрейзинг-поняття позабюджетного фінансування у бібліотеках Львова / Л. Комаринська // Вісник Львівського університету. — 2007. — Вип. 2. — С. 140—148.
5. Перелік платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1180. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1180-2003-%D0%BF>. — Назва з екрана.
6. Перелік платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності, затверджений постановою КМУ від 12 грудня 2011 року № 1271. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF>. — Назва з екрана.
7. Порядок надання платних послуг закладами культури і мистецтв, затверджений наказом Міністерства культури і мистецтв України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України 21.12.1999 р. № 732/306/152. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0923-99>. — Назва з екрана.
8. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України № 32/95-ВР від 24 січня 1995 р. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. — Назва з екрана.
9. Современная библиотека. — Режим доступа: <http://sb.Literam1.ru>. — Загл. с экрана.
10. Сайт Бібліотеки та архіву Канади. — Режим доступу: <http://www.bac-lac.gc.ca/eng/Pages/home.aspx>. — Назва з екрана.
11. Сайт Бібліотеки Конгресу США. — Режим доступу: <http://www.loc.gov/>. — Назва з екрана.
12. Сайт Національної бібліотеки Білорусі. — Режим доступу: <http://www.nlb.by/portal/page/portal/index>. — Назва з екрана.
13. Розколупа Н. Платні послуги в бібліотеках / Н. Розколупа // Бібліотечна планета. — 2012. — № 1. — С. 22—27.
14. Семесько В. О. Бібліотека Конгресу США: зарубіжний досвід / В. Семесько // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 1. — С. 17—19.

Освещен опыт и правовые аспекты предоставления платных услуг ведущими зарубежными и отечественными библиотеками. Проанализирована возможность внедрения в национальное библиотечное дело наработок Библиотеки Конгресса США, Библиотеки и архива Канады, Национальной библиотеки Беларуси, российских библиотек.

The article highlights the experience of foreign libraries to provide paid services. Provided legal analysis of paid services leading national libraries. The possibility to use national library experience the Library of Congress, Library and Archives Canada, the National Library of Belarus, Russian libraries to provide paid services.

Надійшла до редакції 14 травня 2015 року

УДК 021.6:069](477)

Віктор Соколов,
кандидат історичних наук,
головний бібліотекар НІББУ

Створення, організація та функціонування бібліотек-музеїв: проблеми і досягнення

Аналізуються досвід, досягнення, проблеми та перспективи створення та діяльності бібліотек-музеїв, зокрема в Україні, а також посилення взаємозв'язків у роботі бібліотек та музеїв; розкриваються суттєві ознаки бібліотек-музеїв та особливості їхнього функціонування, а також значення музейної діяльності бібліотек у дослідженні, збереженні та популяризації національної культурної спадщини; вивчено діяльність бібліотек-музеїв як інноваційних меморіальних та культурно-просвітницьких центрів.

Ключові слова: бібліотека, музей, бібліотека-музей, бібліотечні музеї, музеєфікація бібліотек, музейна діяльність бібліотек, типологія бібліотек, функції бібліотек.

У бібліотечній справі багатьох країн світу майже півстоліття триває своєрідний "музейний бум", який не оминув на початку 70-х рр. і колишні республіки Радянського Союзу, де, переважно при сільських бібліотеках, почалося

активне створення історико-краєзнавчих та історико-етнографічних музеїв. Такий масовий рух, що зародився "знизу" без відповідної вказівки керівних установ, свідчив про загальну потребу пізнання національної історії та збе-